

PSICHINĖS PRIEVARTOS SAMPRATA BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE

Dr. Oleg Fedosiuk

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Baudžiamosios teisės katedra,
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 45 84
Elektroninis paštas btk@ltu.lt

Pateikta 2001 m. vasario 28 d.

Parengta spausdinti 2001 m. rugsėjo 6 d.

Recenzavo Lietuvos teisės universiteto studijų prorektorius prof. dr. J. Pečkaitis ir šio Universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros doc. dr. E. Sinkevičius

S a n t r a u k a

Teisinis psichinės prievartos vertinimas – tai aktuali teorinė ir praktinė baudžiamosios justicijos problema. Dažnos veikos pripažinimas nusikaltimu tiesiogiai priklauso nuo išvados, kad tam tikras elgesys konkrečioje situacijoje laikytinas psichine prievarta, tuo tarpu nesant aiškios koncepcijos minėta sąvoka gali būti suprasta neteisingai. Straipsnyje siekiama suformuluoti aiškią psichinės prievartos sampratą ir apibrėžti jos vietą tarp giminingų teisinių sąvokų, aptarti psichinės prievartos kriminalizacijos būdus, paaiškinti esminius objektyviusius ir subjektyviusius jos požymius. Autorius taip pat iškelia psichinės prievartos teisinio vertinimo problemas, kurios visada pasireiškia būtinumu nustatyti, ar iš tikrųjų (realiai) buvo grasinama ir kokiomis pasekmėmis buvo grasinama. Remiantis senesne ir šiuolaikine teisine literatūra, taip pat teismų praktikos pavyzdžiais, straipsnyje formuluojama aiški grasinimo realumo koncepcija, kuri atitinka universalųjį subjektyvaus pakaltinimo principą, išryškinamos aplinkybės, kurių išsamus tyrimas leidžia atskleisti tikrąjį kaltininko sumanymą, įvertinti jo elgesį kaip psichinę prievartą ir nustatyti jos turinį.

Psichinės prievartos sąvoka tarp kitų teisinių sąvokų

Baudžiamajoje teisėje nuo romėnų laikų žinoma prievartos kaip nusikalstamo poveikio kitam žmogui sąvoka. Iš romėnų teisės perimtas ir prievartos skirstymas į dvi rūšis: fizinę (lot. *vis absoluta*) ir psichinę (lot. *vis compulsiva*). Šiomis sąvokomis operuojama ir šiuolaikinėje tiek užsienio valstybių, tiek ir Lietuvos teisėje. Ypač sudėtinga ir conceptualaus aiškinimo reikalaujanti yra psichinės prievartos sąvoka, kuri plačiai vartojama naujame Baudžiamajame kodekse (toliau – BK), numatant įvairių nusikaltimų sudėtis. Tačiau, be psichinės prievartos sąvokos, Lietuvos baudžiamieji įstatymai taip pat vartoja ir kitus terminus, žyminčius neleistiną psichinį poveikį aukai: psichinį smurtą, grasinimą, bauginimą, terorizavimą, šantažavimą. Visus šiuos terminus galima aptikti įvairių nusikaltimų sudėtyse. Norint suformuluoti aiškią poziciją, ką mes laikome psichine prievarta, pirmiausia reikėtų atsakyti į klausimą, koks yra šių sąvokų santykis. Štai kartais tenka girdėti Lietuvos teisininkų samprotavimus, kad psichinis smurtas turi būti suprstas siauriau nei psichinė prievarta – tik kaip grasinimas panaudoti fizinį smurtą. Tokios pozicijos susiformavimui, matyt, turėjo įtakos žinomo Rusijos mokslininko ir smurto tyrinėtojo L. Gauhmano darbai, kuriuose psichinis smurtas buvo tapatinamas su grasinimu fiziniu smurtu [1, p.3-4]. Kiti grasinimai, anot L. Gauhmano, nors ir nurodyti kai kurių nusikaltimų sudėtyse, negali būti vadinami psichiniu smurtu (rus. *психическое насилие*). Bet nei paties L. Gauhmano darbuose, nei kitoje teisinėje literatūroje nepateikiama svarių argumentų tokiam požiūriui pagrįsti. Lietuvių kalbos žodyne „smurtas”

apibūdinamas kaip „šturkšti prievarta“. Vargu ar šis „šturkštumo“ elementas yra pakankamas pagrindas, kad psichinio smurto ir psichinės prievartos sąvokoms būtų galima suteikti skirtingas reikšmes teisėje, juolab, kad jokios praktinės naudos iš to nėra. Manychiau, šios sąvokos yra lygiavertės ir vartotinos kaip sinonimai.

Teisinėje literatūroje pareikšta nuomonė, kad grasinimas yra vienintelė psichinės prievartos išreiškimo forma [2, p. 6]. Su tuo galima sutikti ir konstatuoti, kad universali psichinės prievartos (smurto) sąvoka apima įvairių rūšių ir būdų grasinimus. Įstatymų leidyboje grasinimo sąvoką patogiau vartoti, kai norima patikslinti psichinės prievartos rūšį, t.y. nurodyti, kokiomis pasekmėmis grasinama darant vieną ar kitą nusikaltimą. Pavyzdžiui, plėšimo sudėtyje psichinė prievarta detalizuojama grasinimu tuoj pat panaudoti fizinį smurtą. Taip formuluoti psichinės prievartos turinį šioje teisinėje konstrukcijoje reikalauja tradicinė šio nusikaltimo doktrina. Tačiau tais atvejais, kai norima pabrėžti, kad nusikaltimą galima padaryti panaudojant įvairaus turinio grasinimus, pavyzdžiui, turto prievartavimo atveju, patartina vartoti terminą „psichinė prievarta“.

Kaip psichinės prievartos sinonimai baudžiamuosiuose įstatymuose vartojamos sąvokos „bauginimas“ ir „terorizavimas“ (227² str.). Tai pateisinama, tačiau šios sąvokos pasižymi ir tam tikru savitumu. Bauginimo sąvoka išreikia psichinės prievartos esmę, identifikuoja ją kaip veiką, nukreiptą į baimės jausmo sukėlimą kitam žmogui. Terorizavimas reiškia tą patį bauginimą (žodis „terror“ iš lotynų kalbos verčiamas kaip siaubas, baimė, išgąstis), bet kartu šioje sąvokoje galima įžvelgti tam tikrą pasikartojimą, kai grasinama ne vieną kartą.

Kai kurių BK straipsnių analizė rodo, kad įstatymų leidėjas, norėdamas pabrėžti, kad tam tikras nusikaltimas gali būti padarytas panaudojant įvairiarūšę psichinę prievartą, vartoja terminą „šantažavimas“ (BK 273, 297, 297¹ str.). Reikia konstatuoti, kad šantažavimo terminas nėra geriausias būdas nurodyti, kad auka gali būti verčiama elgtis pagal kaltininko valią įvairiai grasinant. Vis dėlto iš prancūzų kalbos perimtas terminas „šantažas“ (pranc. *chantage*) teisėje tradiciškai suprantamas kaip turtinis nusikaltimas (turto prievartavimo rūšis), susijęs su grasinimu atskleisti kompromituojančias ar kitokio pobūdžio žinias, kurias asmuo norėtų laikyti paslapyje, o trumpiau tariant, kaip siūlymas nusipirkti tylėjimą¹. Taip šantažas visada buvo suprantamas Lietuvos teisėje, taip jis traktuojamas ir šiuolaikinėje užsienio valstybių teisėje [3]. Todėl labai plačios arba, galima sakyti, buitinės prasmės suteikimas šiai sąvokai įstatyme nepatartinas ir gali klaidinti teisėjus ir kitus teisėsaugos pareigūnus. Teigiama yra tai, kad naujame BK vietoj šantažavimo sąvokos plačiai vartojamas terminas „psichinė prievarta“.

Baudžiamųjų įstatymų kai kurių nusikaltimų sudėtyse taip pat vartojami terminai, artimi psichinės prievartos sąvokai, tačiau turintys platesnę reikšmę: *poveikis* liudytojui (BK 297 str.), *siekimas paveikti* nukentėjusįjį (297¹ str.), *kišimasis* į kvotėjo, tardytojo, prokuroro, teisėjo ar teismo antstolio veiklą (298 str.). Minėtų veikų negalima tapatinti su psichine prievarta, nes jos gali pasireikšti ne vien tik grasinimais, bet ir bandymais papirkti, įtikinti ir daugeliu kitų formų.

---

¹ Teisinės sąvokos „šantažas“ atsiradimas Prancūzijos teisėje susijęs su 18–19 a. šioje šalyje labai paplitusia prekyba paslaptimis. Nusikaltėliai net turėdavo savo slaptas organizacijas, kurios „medžiodavo“ pasiturinčių žmonių paslaptis, supirkinėdavo įvairią kompromituojančią informaciją apie juos bei siūlydavo jiems „nusipirkti tylėjimą“. Yra versija, kad šį turto prievartavimo būdą išradingi prancūzai pavadino šantažu todėl, kad taip buvo vadinamas žūklės būdas, kai žuvis į tinklus varoma keliant triukšmą. Kiti tyrinėtojai terminą „šantažas“ kildina iš prancūzų kalbos žodžio „*chanter*“ (dainuoti, giedoti).

Psichinės prievartos kriminalizacijos būdai

Baudžiamieji įstatymai psichinę prievartą kriminalizuoja dviem pagrindiniais būdais: kaip atskirą veiką (*delicta sui generis*) ir kaip nusikalstamo vertimo elgtis prieš savo valią priemonę. Psichinė prievarta taip pat netiesiogiai kriminalizuota kaip alternatyvi kai kurių nusikalstamų veikų pasireiškimo forma, nors tai ir nenumatyta pačioje normoje (pvz., chuliganizmo atveju).

Kaip *delictum sui generis*, t.y. kaip atskira veika, nesusieta su būtinumu įrodyti jos panaudojimo tikslą, psichinė prievarta kriminalizuota tik iš dalies. Šiuo atveju baudžiamoji atsakomybė numatyta tik už pavojingiausias tokios netikslinės psichinės prievartos rūšis: grasinimus nužudyti arba sunkiai sužaloti esant pakankamam pagrindui bijoti, kad grasinimas bus įvykdytas (BK 227 str.), grasinimus sprogdinimu, padegimu ar kitu panašiu aktu, taip pat sistemingą psichinės prievartos panaudojimą (BK 227² str.). Kitokio turinio grasinimai patys savaime nėra nusikalstami. Todėl gali kilti klausimas, ar apskritai galima terminu „psichinė prievarta“ įvardyti nekriminalizuotą, o tai reiškia nenusikalstamą, elgesį. Manychiau, galima, nes faktas, kad tam tikros psichinės prievartos rūšys nebaustinos pagal baudžiamuosius įstatymus, vis dėlto nepašalina tokio elgesio juridinės reikšmės. Juk psichinės prievartos panaudojimas yra reikšmingas ne vien tik pripažinimo nusikaltimu aspektu. Pavyzdžiui, faktas, kad nusikaltėlio elgesys buvo paveiktas grasinimo, traktuojamas kaip atsakomybę lengvinanti aplinkybė, pagaliau „prievartos“ ir „grasinimo“ sąvokos plačiai vartojamos Civiliniame kodekse. O faktą, kad ne kiekvieną grasinimą būtina kriminalizuoti, ankstesniųjų laikų teisininkai aiškino principu, kad valstybė nesikiša į smulkius dalykus (*minima non curat praetor*). Anot V.Stankevičiaus, kaip atskira veika baustinas turėtų būti tik grasinimas padaryti didelę nepataisomą arba sunkiai pataisomą žalą [4, p. 153].

Užsienio valstybių įstatymai psichinę prievartą kaip *delictum sui generis* taip pat kriminalizuoja tik iš dalies. Pavyzdžiui, Vokietijos, Lenkijos, Danijos, Suomijos įstatymai numato tik grasinimą padaryti baudžiamą veiką. Pagal Anglijos baudžiamąją teisę psichinė prievarta baudžiama kaip įžeidimas veiksmu, kuris kelia kitam neteisėto smurto baimę (angl. *assault*). Kai kurių valstybių įstatymai, tiksliai nenurodydami, kokio turinio grasinimai baustini, įveda grasinimo rimtumo (Šveicarija) arba sunkumo (Italija) kriterijų. Klausimas, koks grasinimas yra rimtas ir sunkus, paliekamas teismų praktikai ir baudžiamosios teisės teorijai.

Visiškai kitaip kriminalizacijos klausimas sprendžiamas, kai psichinė prievarta yra *vertimo elgtis prieš savo valią* priemonė. Šiose normose psichinės prievartos priemonės yra įvairesnės arba visai neribojamos. Tai galima paaiškinti tuo, kad veikos pavojingumo laipsnį ir pobūdį lemia būtent tas tikslas, kurio siekia kaltininkas. Tikslus visų galimų grasinimų rūšių išvardijimas tokiose normose nepalieka laisvės pripažinti tinkamu kokį nors neįprastą grasinimą. Todėl baigtinių *vertimo* normų formulavimas paprastai nepageidautinas. Pavyzdžiui, kai paplito toks reiškiny, kaip išpirkų už pavogtus automobilius reikalavimai, iš pradžių teismai nežinojo, kaip tokias veikas pripažinti turto prievartavimu, nes toks grasinimas šioje normoje nenumatytas. Bendra *vertimo* norma galiojančiame BK yra asmens šantažas (BK 132¹ str.), kurį sudaro prievartinis reikalavimas elgtis pagal kaltininko nurodymą¹. Nors šioje normoje psichinė prievarta ribojama tik trimis grasinimų rūšimis (grasinimais fiziniu smurtu, turto sunaikinimu ar sugadinimu, taip pat kompromituojančių žinių paskelbimu), tačiau šis ribotumas labiau yra šios normos trūkumas nei pranašumas. Todėl kaip teigiamą pavyzdį galima vertinti naujo BK bendrąją vertimo normą, kurioje vertimo priemonės įvardytos visa apimančiu terminu „psichinė prievarta“ (naujo BK 148 str.). Prie specialiųjų nusikalstamo vertimo normų, kuriose psichinė prievarta numatyta kaip priemonė pasiekti neteisėtą tikslą, galima priskirti turto prievartavimą (BK 273 str.), prievartinį įtraukimą į prostituciją (BK 239 str. 4 d.), siekimą paveikti nukentėjusį, kad jis susitaikytų su kaltininku (BK 297¹ str.), reikalavimą duoti kyšį (BK 282 str.), prispyrimą lytiškai santykiuoti (BK 119 str.), smurtinius nusikaltimus prieš pareigūnus (BK 200, 201, 201¹, 203 str.) ir kt. Plėšimas ir išžaginimas taip pat gali pasireikšti kaip nusikalstamas vertimas (atiduoti pinigais, nesipriešinti lytiniam santykia-

¹ Šio nusikaltimo pavadinimas netikslus ir ši klaida ištaisyta naujame BK, kuriame ši norma pavadinta ne šantažu, o žmogaus veiksmų laisvės varžymu (naujo BK 148 str.).

vimui), nors čia tinkama tik pati stipriausia psichinės prievartos rūšis (paprastai grasinimas tuoj pat panaudoti fizinį smurtą). Tai gali būti paaiškinta šių nusikaltimų specifiškumu ir faktu, kad kitos psichinės prievartos rūšys siekiant užvaldyti svetimą turtą arba priversti moterį lytiškai santykiuoti kriminalizuotos kitose normose.

Paminėtina ir tai, kad Baudžiamasis kodeksas numato atsakomybę ir už psichinę prievartą siekiant teisėto tikslo (savavaldžiavimas, BK 214 str.). Tikslo teisėtumo aspektas, be abejo, nulemia tai, kad tik pačios stipriausios psichinės prievartos rūšys gali būti pripažintos tinkamomis savavaldžiavimui – grasinimas fiziniu smurtu, turto sunaikinimu arba sugadinimu. Kitokio turinio grasinimai nerodo šios veikos nusikalstamo pobūdžio. Pavyzdžiui, jeigu kas nors vers skolininką grąžinti skolą, grasindamas jį apšmeižti, vien tik ši veika dar nesudarys nusikaltimo požymių, bet, pagrasinus fiziniu smurtu, tampa įmanoma inkriminuoti savavaldžiavimą. Pažymėtina tai, kad naujo BK 294 straipsnis nenumato psichinės prievartos pagrindinėje savavaldžiavimo sudėtyje – ji numatyta tik kaip kvalifikuojanti aplinkybė. O teisės įgyvendinimo nesilaikant tvarkos nusikalstamą pobūdį rodys tik veikos pasekmės – didelės žalos padarymas asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Čia galime kalbėti apie dalinę savavaldžiavimo dekriminalizaciją, nes, be pasekmių kilimo, jokie grasinimai nebebus veikos baudžiamumo kriterijus.

Psichinės prievartos kaip pavojingos veikos samprata: objektyvusis ir subjektyvusis elementai

Psichinės prievartos sampratą padeda atskleisti įvairūs bandymai teoriškai apibrėžti grasinimą. Jų teisinėje literatūroje yra nemažai. Vienos definicijos apibūdina grasinimą kaip *pažadą* arba *pareiškimą apie savo ketinimus* padaryti tam tikrą „blogį“ kitam asmeniui. Šios definicijos pabrėžia tik išorinį grasinimo aspektą ir tarsi atsiriboja nuo klausimo, kodėl šie ketinimai demonstruojami, sutapatina grasinimą su tyčios iškėlimu aikštėn, kuris, kaip žinoma, nėra baudžiamas. Kad toks požiūris į grasinimą klaidingas, įspėdavo ikirevoliucinės Rusijos baudžiamosios teisės klasikas N.Tagancevas. Jis pabrėždavo, kad grasinimas – tai ne vien tik blogų ketinimų demonstravimas (*похвальба злом*). Anot jo, grasinimo esmę sudaro poveikis psichinei grasinamojo veiklai, keliant jam baimę ir tokiu būdu verčiant jį imtis saugumo priemonių [5, p. 1052]. Reikia pripažinti, kad apibrėžimai, apibūdinantys grasinimą kaip bauginantį poveikį kito žmogaus psichikai, yra tikslesni ir geriau atskleidžia psichinės prievartos mechanizmą, nes atkreipia dėmesį ne į išorinę grasinimo išraišką, bet į siekį sukelti grasinamajam baimę. Iš tokių apibrėžimų ryškėja ir grasinimo bei tyčios iškėlimo aikštėn skirtumai, nes pabrėžiama ne tyčia atlikti nusikalstamą veiką, bet tyčia kelti kitam baimės jausmą.

Mano nuomone, psichinės prievartos esmę gerai atskleidė Rusijos mokslininkai G. Kostrovai ir G.Hadisovas, teigdami, kad grasinimas – tai šiurkštus psichinis poveikis kitam žmogui verčiant bijoti tolesnių grasinančiojo veikslių [6, p. 125]. Truputį patikslinant šį apibrėžimą, galima teigti, kad psichinė prievarta – tai pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, *verčiant bijoti (bauginant)*, kad dėl tolesnių grasinančiojo veikslių ar neveikimo atsirastų tam tikrų neigiamų pasekmių.

Psichinę prievartą, kaip ir kiekvieną kitą nusikalstamą veiką, sudaro objektyvusis ir subjektyvusis elementų vienovė. Norint atskleisti psichinės prievartos objektyvųjį elementą, dėmesys atkreiptinas į jos bauginamąją paskirtį, pavojingumą ir išreiškimo būdą įvairovę.

Psichinės prievartos esmė pasireiškia per jos *bauginamąją paskirtį*. Bauginimas – tai kito žmogaus psichikos veikimas tokiu būdu, kad šis bijotų. Galima sakyti, kad vienokio ar kitokio stiprumo *baimės jausmas* yra tai, į ką nukreiptas grasinimas. Psichologijos mokslas aiškina *baimę* kaip emociją, kylančią situacijose, pavojingose individo biologiniam arba socialiniam gyvavimui, ir susijusią su tikru ar įsivaizduojamu pavojaus šaltiniu. Baimės jausmo stiprumas ir specifika išreiškiami tokiais terminais kaip baiminimasis, būgštavimas, išgąstis, siaubas, nerimas [7, p. 40-41]. Tačiau šio galutinio taško šis procesas gali ir nepasiekti – grasinamasis gali neišsigąsti, vietoj baimės gali atsirasti kiti jausmai, pavyzdžiui, pyktis. Tačiau tai neneigia fakto, kad buvo grasinama, nes psichinė prievarta – tai bauginimo procesas,

o ne jo rezultatas. Suvokę psichinę prievartą kaip bauginimo procesą, neišvengiamai turime padaryti išvadą, kad šis procesas objektyviai gali pasireikšti ne vien tik *baimės jausmo kėlimu* kitam žmogui, bet ir jo *baimės palaikymu*, kai pati baimė atsirado ne dėl grasinančiojo elgesio. Ši nuostata yra labai svarbi, pavyzdžiui, kaltinant grupiniu išžaginimu bendrininką, kuris pats nei fizinio smurto, nei grasinimo prieš moterį nenaudojo, tačiau atliko lytinį aktą su ja, pasinaudodamas tuo, kad moters valia buvo palaužta prieš tai kitų asmenų smurtiniais veiksmais. Tokio asmens kaltinimas išžaginimu – tai dažnas atvejis teismų praktikoje. Pasinaudojimas jau esama žmogaus baime išryškėja ir išpirkų už automobilių gražinimą prievartavimų bylose. Tokiose bylose ne tik automobilio pagrobėjas, bet ir kiti asmenys gali paskambinti pavogto automobilio savininkui ir, pasinaudodami jo baime galutinai prarasti savo turtą, tiesiog pasiūlyti jį išsipirkti. Atsakymas į klausimą, ar buvo šiuo atveju naudojama psichinė prievarta, manau, turėtų būti teigiamas. Tai patvirtina ir teismų praktika, kurioje tokie atvejai traktuojami kaip turto prievartavimas.

Pripažįstant tam tikrą baimę keliantį elgesį psichine prievarta, svarbus momentas yra tai, kad neigiamų pasekmių atsiradimas aukai, sprendžiant iš visų aplinkybių, turi tiesiogiai arba netiesiogiai priklausyti nuo grasinančiojo valios. Vokietijos baudžiamosios teisės klasikas F. Lizstas teigė, kad nesant šio požymio veika traktuotina kaip *įspėjimas*, bet ne kaip grasinimas [8, p. 58]. Įspėjimas iš tiesų gali būti labai panašus į grasinimą, nes jo poveikis kito žmogaus psichikai gali būti lygiai toks pat – baimės atsiradimas. Tokiu atveju išsigandęs žmogus gali pagalvoti, kad jam grasinama, todėl, inkriminuojant psichinės prievartos panaudojimą, būtina įsitikinti, kad tai nebuvo bandymas parodyti žmogui pavojaus šaltinį, įspėti jį apie trečiųjų asmenų pavojingus ketinimus. Be abejo, galimas ir atvirkščias atvejis, kai grasinantysis apsimeta geradariu, įspėjančiu auką apie „blogų“ žmonių ketinimus, nors iš tikrųjų veikia išvien su šiais žmonėmis. Šis pavyzdys tik parodo subjektyvaus grasinimo elemento svarbą. Ji bus aptarta vėliau.

Būtina pabrėžti, kad grasinamasis gali būti bauginamas neigiamomis pasekmėmis tiek jam pačiam, tiek ir jo artimiesiems ir net bet kuriam kitam žmogui, kuris jam rūpi. Kartais įstatymai kaip grasinimo adresatą, be nukentėjusiojo, nurodo ir „artimajį“ arba „artimą giminitį“. Nemanau, kad tai tikslinga daryti, nes grasinantysis gali pasinaudoti aukos susirūpinimu net ir nepažįstamu žmogumi. Pavyzdžiui, įmanoma prievartauti turtą, grasinant susprogdinti netoliese esantį vaikų darželį, tuo tarsi užkraunant „atsakomybę“ reketo aukai, dėl kurios „kaltės“ ir užsispyrimo gali žūti nekalti vaikai. Todėl, numatant smurtinių nusikaltimų sudėtis, geriau pačiame įstatyme iš viso nekonkretizuoti grasinimo adresato arba apibrėžti jį žodžiais „nukentėjusysis arba kitas žmogus“. Kalbant apie grasinimo adresatą, dar reikėtų pridurti, kad kai kurių nusikaltimų sudėtyse, pavyzdžiui, įkaitų paėmimo normoje minimas grasinimas, nukreiptas ne konkrečiam žmogui, bet valstybei, organizacijai, juridiniam asmeniui. Nors minėti adresatai neturi psichikos ir negali išsigąsti, tačiau tokį grasinimą taip pat turime vadinti psichine prievarta, nes pagal grasinančiojo sumanymą poveikis daromas valstybės arba kitų institucijų atstovams, kurie turi paklusti ir priimti atitinkamus sprendimus.

Pavojingumas identifikuoja psichinę prievartą kaip neleistiną antisuomeninę veiką, pirmiausia pažeidžiančią žmogaus laisvę, tiksliau – valios laisvę arba laisvę elgtis pagal savo valią. Tai dažniausiai pasitaikantis ir, mano nuomone, tiksliausias požiūris į psichinės prievartos objektą. Tačiau literatūroje galima surasti ir kitokių nuomonių šiuo klausimu. Pavyzdžiui, F. Lizstas teigė, kad grasinimas pirmiausia nukreiptas prieš teisinį žmogaus pasaulį, N. Nekliudovas – prieš garbę, S. Poznyševas – prieš saugumo jausmą, N. Tagancevas ir V. Stankevičius – prieš žmogaus ramybės jausmą. Naujame BK bendroji psichinės prievartos norma (145 str.) pateikta tarp nusikaltimų, pavojingų gyvybei ir sveikatai. Matyt, turima galvoje psichinė sveikata. O štai bendroji vertimo elgtis prieš savo valią norma (148 str.) pateikta tarp nusikaltimų laisvei.

Nustatyti psichinio poveikio pavojingumą nėra lengva, nes žmonių santykiuose pasitaiko nemažai įvairių bauginimo elementų ir toli gražu ne kiekvienas toks atvejis gali būti vadinamas prievarta. Negalima vadinti prievarta atveju, kai mokytoja kelia mokiniams baimę prieš artėjantį egzaminą, tėvai „grasina“ vaikui įvairiomis bausmėmis už blogą mokymąsi arba viršininkas įspėja darbuotoją dėl netinkamo darbo. Apie psichinę prievartą galima kal-

būti tik tuomet, kai daroma išvada, jog žmogus turi būti apsaugotas nuo tokio poveikio psichikai, kad šis poveikis nukreiptas į jo laisvės apribojimą, kad jis šiurkščiai pažeidžia visuomenėje priimtas elgesio normas ir yra netoleruotinas. Ar tai iš tikrųjų psichinė prievarta, galima spręsti tik įvertinus visas aplinkybes: kas, kuo, kam ir kodėl grasino, kokių tikslų siekė ir t.t. Esant vienoms sąlygoms, bauginantis elgesys gali būti pavadintas tik psichologiniu spaudimu, esant kitoms aplinkybėms, šis spaudimas gali virsti iš tiesų pavojingu aktu, kuomet galima išvada, jog tai psichinė prievarta. Pažymėtina, kad pats blogis, kurio atsiradimo baimė keliama aukai, gali būti tiek susijęs su nusikaltimo padarymu (pavyzdžiui, grasinimas nužudyti, sunaikinti turtą ir pan.), tiek ir nesusijęs su juo. Tai kartais literatūroje įvardijama kaip grasinimas nenusikalstamais veiksmais. Nors tokio grasinimo verčiamoji galia šiek tiek mažesnė ir tinkama ne visiems smurtiniams nusikaltimams, tačiau nekyla abejonių, kad psichinė prievarta gali pasireikšti ir tokiu bauginimu, pavyzdžiui, grasinant atskleisti tikruosius faktus apie žmogų, atskleisti nusikaltimą, negražinti savininkui rasto daikto ar dokumento, paveikti, kad asmuo būtų atleistas iš darbo, organizuoti darbuotojų streiką ir pan. Kai tokiais grasinimais siekiama priversti kitą asmenį patenkinti neteisėtas grasinančiojo pretenzijas, pavyzdžiui, suteikti turtinę naudą, patenkinti lytiškai ir pan., jie iš tiesų tampa pavojingi. Apie grasinimų nenusikalstamais veiksmais pavojingumą siekiant neteisėtų tikslų buvo rašoma jau 19 amžiaus teisininkų darbuose. Štai, pavyzdžiui, žymus Rusijos mokslininkas N. Nekliudovas, rašydamas apie būtinumą kriminalizuoti tokius grasinimus, apibūdina jų esmę – „priversti asmenį palyginti nedidele auka atsipirkti nuo daug didesnės materialinės arba moralinės žalos“ [9, p. 642]. Pavyzdžiui, grasinimas atskleisti kito žmogaus paslaptį jo draugams keršto sumetimais paprastai negali būti vadinamas psichine prievarta, nes tokio akto pavojingumas nėra didelis ir vargu ar pasiekia kriminalizacijai būtiną laipsnį. Tačiau padėtis keičiasi, jei toks grasinimas pareikštas, siekiant priversti žmogų sumokėti už tylėjimą. Tokiame kontekste minėta veika tiek Lietuvos, tiek ir kitų šalių teisėje kriminalizuota kaip turto prievartavimo rūšis – šantažas. Teisinėje literatūroje pagrįstai pastebėta, kad psichinė prievarta gali pasireikšti net ir grasinimais tokiais poelgiais, kurie kitomis aplinkybėmis būtų laikomi naudingais visuomenei, pavyzdžiui, grasinimas pranešti apie padarytą nusikaltimą, prievartaujant pinigus [6, p. 125]. Manau, psichine prievarta gali būti pripažintas net ir toks „nekalta“ grasinimas kaip grasinimas inicijuoti civilinį procesą prieš kitą asmenį, jei tai daroma verčiant jį patenkinti neteisėtas turtines pretenzijas arba siekiant kito neteisėto tikslo. Pavyzdžiui, remiantis angliška turto prievartavimo (*blackmail*) koncepcija, tinkamomis šiam nusikaltimui gali būti pripažintos net ir tokios psichinės prievartos rūšys kaip grasinimai atleisti iš darbo, paduoti civilinį ieškinį, neįvykdyti turtinės prievolės, jei ji nebus sumažinta, ir kt. Šioje *blackmail* doktrinoje svarbiau yra turtinio reikalavimo neteisėtumas, kuris leidžia spręsti ir apie panaudotų spaudimo priemonių pavojingumą ir tinkamumą [10, p. 795–799; 11, p. 300].

Neseniai Lietuvos spaudoje pasirodė straipsniai apie įtakingų finansinių grupių bandymus priversti pelningai dirbančių įmonių vadovus perleisti akcijų paketą arba atlikti kitus ekonomiškai nenaudingus veiksmus. Spaudimo būdai išoriškai atrodo visiškai teisėti – grasinimai organizuoti darbuotojų streikus, inicijuoti akcininkų skundus, baudžiamųjų bylų iškėlimą, užversti teismus ieškiniiais ir pan. [12]. Manau, tokioje nesąžiningoje veikloje įmanoma pamatyti ir psichinės prievartos elementų, kas leistų bent svarstyti klausimą apie turto prievartavimo arba asmens šantažo inkriminavimą nesąžiningiems verslininkams. Šie pavyzdžiai tik parodo, kad tam tikro elgesio pripažinimas psichine prievarta ir jos baudžiamumo klausimų sprendimas – tai sudėtingas ir nevienareikšmis procesas, kuriame teismui turi būti pakiekama pakankamai didelė vertinimo laisvė.

Išoriškai psichinis bauginantis poveikis gali būti išreikštas įvairiai. Aš paminėčiau 3 pagrindinius būdus: 1. žodžiu; 2. raštu; 3. tam tikru elgesiu, t.y. gestais, mimika, garsiu rėkimu, ginklo, peilio ar kito panašios paskirties daikto rodymu, turto naikinimu, naminio gyvūno kankinimu jo savininkui matant, nuolatiniiais naktiniais skambučiais, asmens atviru sekimu, važiavimu labai dideliu greičiu, tuo bauginant keleivį, baimę keliančios aplinkos sukūrimu (L. Gauhmano žodžiais tariant, *угроза обстановкой*) ir pan. Pabrėžtina tai, kad fizinis smurtas kaip žmogaus mušimas, kankinimas, laikymas nelaisvėje ir kiti panašūs smurto veiksmai taip pat gali būti bauginamosios paskirties ir traktuojami kaip psichinė prievarta. Šį fizinio smurto

aspektą beveik prieš šimtmetį nurodė F. Lisztas. Anot jo, fizinis smurtas visada yra ir grasinimas, nes galima laukti jo tęsinio [8, p. 59]. Aš norėčiau pridurti, kad fizinį smurtą reikia traktuoti ir kaip psichinę prievartą ne visada, o tik tais atvejais, kai kaltininkas, mušdamas žmogų ar kitaip smurtaudamas, be kita ko, siekia jį įbauginti. Pavyzdžiui, tyčinis nužudymas vargu ar gali būti pavadintas kartu ir grasinimu. Nebent, nužudydamas žmogų, kaltininkas tokiu būdu baugina kitą auką. Tas pats pasakytina apie šmeižtą, įvairių kompromituojančių žinių paskelbimą, įžeidimą. Šios veikos laikytinos psichine prievarta tik tada, kai tai daroma bauginimo tikslais.

Kvalifikuojant įvairius nusikaltimus, labai svarbu žinoti apie šią psichinės prievartos išreiškimo būdų įvairovę, nes kitaip daugelį nusikaltėlių tiesiog nebus įmanoma patraukti baudžiamajon atsakomybėn. Įsivaizduokime, kad žinomos nusikalstamos grupuotės nariai, pavalgę restorane, demonstratyviai išsina nesumokėję, o padavėjai puikiai supranta, kad reikalauti iš jų pinigų yra pavojinga. Atsisakius tokia elgesyje įžvelgti psichinės prievartos požymių, reikėtų pripažinti tokius veiksmus nenusikalstamais, nes „niekas nieko nebaugino, o pinigų nesumokėjo, nes niekas jų nepareikalavo“.

Uždarosios akcinės bendrovės „SER“ direktoriui du asmenys (I.Selichovas ir R.Bužinskis), prisistatę visą miestą kontroliuojančios nusikalstamos grupuotės „Makivary“ nariais, pasiūlė mokėti duoklę – 10 procentų nuo gaunamo pelno. Už tai žadėjo saugoti bendrovę nuo vagių. Byloje nebuvo užfiksuotas atviras grasinimas, tačiau faktą, kad teisiemieji prisistatė nusikalstamos grupuotės nariais, Vilniaus m. 2 apylinkės teismas įvertino kaip grasinimą užuominomis padaryti žalą nukentėjusiųjų turtui, ir nuteisė R.Bužinskį (kitas teisiamašis slapstėsi nuo teismo) už turto prievartavimą, padarytą grupės iš anksto susitarusių asmenų, pagal BK 273 str.2 d. Nuosprendyje tvirtinama, kad „vien prisistatymą nusikalstamos grupuotės vardu galima vertinti kaip grasinimą“ (b/b Nr. 1¹⁴-114-97).

Tokiam teismo vertinimui ir jo motyvacijai iš esmės reikėtų pritarti. Apibendrinant galima sakyti, kad grasinimu gali būti pripažintas bet koks baimės jausmo sukėlimo arba jos palaikymo būdas – tiek akivaizdus, tiek ir neakivaizdus. Beviltiška laukti, kad nusikaltėliai baugins aukas tik tokiais būdais, kurie akivaizdūs ir kuriuos lengva įrodyti. Kartais psichinę prievartą tiesiog būtina įžvelgti ir iš pirmo žvilgsnio visai draugiškuose nusikaltėlio ir aukos santykiuose. Pavyzdžiui, nuolatiniai „duoklių ir globos“ santykiai tarp reketininkų ir verslininkų dažnai išoriškai labiau panašūs į bendradarbiavimą negu į prievartą. Nusikaltėlis ramiai ateina duoklės ir nėra jokio būtinumo žodžiais ar veiksmais bauginti „klientą“. Tačiau išorė neturi užgožti turinio, kuris yra niekas kita kaip psichinė prievarta. Juk duoklė mokama iš baimės, kuri palaikoma vien tik apsilankius nusikaltėliui.

Subjektyvusis psichinės prievartos elementas pasireiškia tiesiogine tyčia, kurios formulė šiuo atveju yra tokia: grasinantysis supranta, kad pavojingai psichiškai veikia kitą žmogų, keldamas jam baimę ar ją palaikydamas, ir nori taip elgtis. Psichinės prievartos panaudojimo motyvacija nėra būtinas psichinės prievartos požymis, tačiau yra labai svarbi teisiškai vertinant kaltininko veiką. Atsakymas į klausimą, kodėl kažkas baugina kitą žmogų, gali rodyti, koks nusikaltimas padarytas. Tais atvejais, kai grasinimas yra nusikalstamo vertimo elgtis pagal kaltininko nurodymą priemone (tikslinis grasinimas), subjektyviosios psichinės prievartos pusės būtinu elementu tampa ir kaltininko suvokimas, kad jis pasirinko pakankamai stiprų žmogaus bauginimo būdą, kad priverstų jį paklusti savo valiai. Jeigu kaltininkas „baugina“ kitą žmogų, nesitikėdamas, kad tai gali jį iš tikrųjų paveikti, nėra pagrindo kalbėti apie pačios psichinės prievartos realumą.

Psichinės prievartos subjektyviosios pusės nustatymo svarbos neįmanoma pervertinti pripažįstant tam tikrą išorinį žmogaus elgesį grasinimu. Ji tampa pagrindiniu kriterijumi sprendžiant apie grasinimo realumą ir nustatant jo turinį.

Teisinis grasinimų vertinimas: realumo bei turinio nustatymo problema

Be pavojingumo visuomenei nustatymo aspekto, grasinimų teisinio vertinimo problematika visada pasireiškia būtinumu kiekvienu konkrečiu atveju atsakyti į šiuos klausimus: ar tikrai buvo grasinama (realumo aspektas) ir kokiomis pasekmėmis buvo grasinama (turinio aspektas). Visuose teisiniuose tyrimuose pabrėžiama, kad grasinimai gali būti tiek apibrėžti (konkretūs), kai aišku kuo grasinama, tiek ir neapibrėžti (nekonkretūs), kai psichinės prie-

vartos turinys nėra akivaizdus. Pavyzdžiui, gali būti grasinama žodžiais „Bus blogai“, „Pagalvok apie šeimą“, „Visko gali atsitikti“, „Neieškok sau nemalonumų“ ir pan. O turint galvoje dar ir tai, kad grasinama gali būti ne vien tik žodžiais, bet ir įvairiais kitais akivaizdžiais ir neakivaizdžiais būdais, teisinis grasinimų vertinimas iš tiesų yra gana sudėtingas procesas.

Teisinėje literatūroje pabrėžiama, kad juridinę reikšmę turi tik realūs grasinimai. Net naujame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse kaip pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu nurodytas *realus* grasinimas (1.91 str.). Iškyla klausimas, kokį grasinimą derėtų vadinti realiu ir kodėl apskritai iškeliamas toks neįprastas reikalavimas – nustatyti veikos realumą. Tačiau nekelia abejonų, kad grasinimo realumo nustatymo problematika nėra dirbtinai išgalvota, o užprogramuota pačioje grasinimo kaip psichinio poveikio sampratoje. Išorinis šio poveikio pasireiškimas sunkiai pasiduoda vertinamas ir reikalauja tam tikro patikrinimo – ar tai iš tikrųjų grasinimas. Pavyzdžiui, galima juokais pažadėti ką nors užmušti, tačiau tai dar nereiškia, kad buvo realiai grasinama. Kita vertus, įmanoma mirtinai įbauginti žmogų, mandagiai išsakant jam kokią nors užuominą arba „švelniai“ glostant vaiko galvą. Taigi atsiranda poreikis įsitikinti, kad tai iš tiesų grasinimas, o ne koks nors pajuokavimas, geranoriškas įspėjimas apie pavojų arba tiesiog nesusipratimas. Iš čia ir iškyla nuostata, kad grasinimas turi būti realus. Tačiau grasinimų realumo klausimas yra gana komplikotas ir skirtingai suvokiamas. Galima skirti keletą nuomonių šiuo klausimu.

Štai teisinėje literatūroje buvo pasiūlyta grasinimo prievartos realumą sieti su kaltininko pasiryžimu įvykdyti grasinimą, jei nebus patenkintas jo reikalavimas [13, p. 29]. Ši pozicija visų teisininkų ir praktikos buvo vieningai atmesta kaip nepagrįsta. Psichinės prievartos esmė – baimės sukėlimas, o ne grasinančiojo realūs ketinimai jį įgyvendinti. Kita labai paplitusi teorija linkusi absoliutizuoti nukentėjusiojo suvokimą ir psichinės prievartos realumą sieja būtent su šia aplinkybe. „Grasinimą nukentėjusysis turi suvokti kaip realiai įgyvendinamą“ – teigia minėtos pozicijos šalininkai ir laiko šią aplinkybę svarbiausia, pripažįstant grasinimą realiu [14, p. 36; 15, p. 27; 16, p. 143]. Lietuvos teismų praktikoje, vertinant grasinimų realumą, nukentėjusiojo suvokimui taip pat kartais suteikiama lemiamą reikšmę. Aukščiausiojo Teismo senatas, apibendrinamas teismų praktiką turto prievartavimo bylose, konstatavo, kad, esant neapibrėžtiems grasinimams, teismai dažnai kaip pagrindą ima nukentėjusiojo grasinimo suvokimą, paremtą jo „gyvenimiško patyrimo aplinkybėmis“ [17, p.98]. Minėtos koncepcijos silpnoji vieta – nukentėjusiojo reakcijos į jam daromą psichinį poveikį sureikšminimas, kas gali būti pavadinta *contradictio in adjecto*. Juk vertinama kaltininko veika, o ne nukentėjusiojo elgesys. Pats nukentėjusysis gali suklysti, neadekvačiai įvertinti kokius nors nerimtai pasakytus žodžius kaip grasinimą arba, atvirkščiai, neteikti reikšmės tikram bauginimui. Grasinamasis yra pasyvus bauginimo proceso dalyvis, jo dalyvavimas pasireiškia bauginančio psichinio poveikio jutimu ir suvokimu. Bet šis suvokimas gali būti klaidingas ir jį irgi reikia vertinti (ar jis atitiko situaciją). Be abejo, tai, kaip nukentėjusysis suprato jam daromą poveikį, yra labai svarbu, tačiau pagrindiniu realumo kriterijumi šios aplinkybės laikyti nereikėtų, nes tai prieštarauja subjektyvaus pakaltinimo principui.

Panašiai, bet truputį giliau grasinimo realumą supranta tokie žymūs Rusijos mokslininkai kaip L.Gauchmanas, B.Nikiforovas, V.Vladimirovas – jie realiu (tikru) siūlo laikyti tokį grasinimą, kuris, viena vertus, nukentėjusiajam atrodo kaip realiai įgyvendinamas, o kita vertus, kaltininkas tai suvokia [1, p.32; 18; p.110; 19, p.94]. Toks požiūris suteikia vienodą reikšmę nukentėjusiojo reakcijai į grasinimą ir kaltininko ketinimui jį įbauginti. Tik šių dviejų subjektyvių sąlygų (aukos ir kaltininko suvokimų) buvimas, anot minėtos pozicijos šalininkų, leidžia pripažinti grasinimą realiu. Ši teorija nors ir pagrįstai pabrėžia grasinančiojo tyčios, nukreiptos įbauginti kitą asmenį, svarbą, tačiau vis vien į grasinimo realumo sampratą įtraukia grasinamojo suvokimą, o tai neatlaiko kritikos.

Yra ir kitas teisinėje literatūroje išsakytas požiūris į grasinimo realumą, siejant jį ne su subjektyviu, o su objektyviu kriterijumi. *Realiu* siūloma laikyti tokį grasinimą, kuris, atsižvelgiant į visas aplinkybes, gali sudaryti pakankamai objektyvų pagrindą bijoti, kad jis bus įvykdytas [2, p.36-37; 21, p. 501]. Minėta koncepcija remiasi nuostata, kad būtinu bet kokio grasinimo elementu laikytinas *objektyvus grasinimo gebėjimas paveikti nukentėjusiojo psichiką*, t.y. sukelti jam jo realizavimo baimę. Ši realumo koncepcija turi pranašumų ir trūkumų. Viena

vertus, teigiama yra tai, kad nesureikšminama subjektyvi nukentėjusiojo reakcija, kita vertus, *objektyvaus pagrindo bijoti* pabrėžimas neišvengiamai sukuria tokią psichinės prievartos realumo nustatinėjimo formulę – ar turėtų išsigąsti vidutinio stabilumo ir drąsos žmogus. Tuo tarpu visada grasinama ne vidutiniams, o skirtingų nervų ir drąsos žmonėms, o kaltininkas paprastai pasirenka tokio turinio ir stiprumo grasinimą, kuris, jo manymu, yra pakankamas, kad įbaugintų visiškai konkretų žmogų. Vieno grasinimo gali prireikti bauginant stambų verslininką, visai kito – vienišą moterį arba paauglį. Todėl ir ši grasinimo realumo koncepcija kritikuotina.

Įdomu tai, kad panašus požiūris į grasinimo realumą susiformavo ir kai kurių užsienio šalių doktrinos. Pavyzdžiui, JAV teismų praktikoje, pripažįstant lytinį aktą išžaginimu dėl panaudotos psichinės prievartos, turi būti įrodyta, kad auka patyrė *pagrįstą* mirties arba rimtos žalos sveikatai baimę [21, p. 371]. Tik tuomet įmanoma įrodyti, jog santykiauta buvo prieš moters valią. Nusprendus, kad auka išsigando be objektyvaus pagrindo (tarsi tai yra aukos, o ne žagintojo teismas), kaltinimas atmetamas. O štai Anglijos teismų praktikoje turto prievartavimo bylose kaip grasinimo vertinimo kriterijus buvo suformuluotas vadinamasis *adekvataus žmogaus* kriterijus (*a reasonable-man test of menace*). Remiantis šiuo kriterijumi, grasinimas turi būti tokio pobūdžio ir stiprumo, kad normalaus stabilumo ir drąsos žmogus galėtų būti jo paveiktas [10, p.798]. Tačiau Anglijos teisininkai pabrėžia, kad šis objektyvus *adekvataus žmogaus* kriterijus ne tiek išsprendžia, kiek komplikuoja grasinimų vertinimo problemą. Pirma, psichinio poveikio rezultatas priklauso ne tik nuo grasinimo pobūdžio ir stiprumo, bet ir nuo to, ko reikalauja iš aukos grasinantysis. Pavyzdžiui, labai žalingam reikalavimui užtikrinti prireikia labai stipraus bauginimo, tuo tarpu ne toks žalingas aukai reikalavimas gali būti priimtas ir esant lengvesniam psichiniam poveikiui. Antra, grasinama vis dėlto skirtingiems žmonėms. Kaip teisingai pastebi profesorius C.Williamsas, grasinantysis gali tiesiog pasinaudoti savo žiniomis apie padidėjusį grasinamojo bailumą arba jautrumą.

Norėdami suformuluoti aiškesnį požiūrį į tai, ką laikyti realiu grasinimu, paanalizuokime žodžio „realus“ lingvistinį turinį. Lietuvių kalbos žodyne pateiktos dvi pagrindinės žodžio „realus“ reikšmės: 1) atitinkantis tikrovę, tikras, ne įsivaizduojamas; 2) įvykdomas, įgyvendinamas [22]. Palyginkime tai su aptartomis grasinimo realumo koncepcijomis ir įsitikinsime, kad baudžiamojoje teisėje grasinimo realumo sąvoka taip pat vartojama šiomis dviem skirtingomis prasmėmis. Vieni autoriai, minėdami realų grasinimą, turi galvoje tikrą, t.y. egzistuojantį realybėje, ne tariamą grasinimą. Šis grasinimo realumo aspektas teisinėje literatūroje dažnai vadinamas tikrumu. Kiti autoriai realų grasinimą supranta kaip *realiai įgyvendinamą*, kai yra pagrindo bijoti, kad jis bus jo realizuotas. Šis realumo aspektas anksčiau literatūroje buvo vadinamas grasinimo rimtumu [4, p. 139; 24, p. 139]. Visi šie požiūriai turi teisę egzistuoti, tačiau akivaizdžiai trūksta aiškumo.

Atidžiau pažvelgus į nagrinėjamą problematiką, reikia konstatuoti, kad grasinimo *įgyvendinamumas* arba pagrindas bijoti jo realizavimo nėra svarbiausias realumo aspektas, nors jis ir minimas dviejose BK normose: bendroje grasinimo nužudyti arba sunkiai sužaloti (BK 227 str., naujo BK 145 str.) ir grasinimo pagrobtį radioaktyviąsias medžiagas (234³ str.) sudėtyse. Norint nustatyti ir įrodyti šį pagrindą bijoti, reikia remtis konkrečiau grasinamojo suvokimu (subjektyviuoju kriterijumi) arba grasinimo gebėjimu paveikti vidutinės drąsos ir jautrumo žmogų (objektyviuoju kriterijumi). Tiek vienas, tiek kitas kriterijai sumenkina grasinančiojo tyčios svarbą, tarsi ignoruoja būtinumą atskleisti tikrąjį nusikalstamą sumanymą ir tuo atitolina veikos vertinimą nuo subjektyvaus pakaltinimo principo. Tačiau grasinimai, kai iš tikrųjų reikalaujama nustatyti realų pagrindą išsigąsti jų įgyvendinimo, numatyti tik dviejuose BK straipsniuose (227 ir 234³). Kitose normose, kur minima psichinė prievarta, tokio reikalavimo nekeliama ir tai leidžia padaryti išvadą, kad taip suprantamas realumas yra fakultatyvinis psichinės prievartos požymis ir nėra būtinas vertinant visus nusikaltimus, padaromus grasinant. Kalbant apie tai, kodėl grasinimo *įgyvendinamumo* kriterijus netinka bet kokios psichinės prievartos realumui nustatyti, paminėtinas dar vienas momentas. Grasinimo įgyvendinamumui nustatyti būtina, kad šis grasinimas būtų gana konkretus (apibrėžtas) ir gebėtų sukelti pagrįstą konkrečių pasekmių baimę. Juk kad bijotum įgyvendinimo, reikia

įsivaizduoti, kas bus įgyvendinta. Tais atvejais, kai kaltininkas baugina auką nekonkrečiai, kelia ne visai aiškių pasekmių baimę, grasinimo realaus įgyvendinamumo niekad nepavyktų įrodyti.

Manychiau, kad svarbiausias grasinimo realumo aspektas – jo tikrumas. L.Gauhmanas net nurodė tikrumą (действительность) kaip grasinimo sampratos sudedamąją dalį. Mano manymu, tikrumas – tai vis dėlto ne grasinimą identifikuojantis požymis, ne sampratos elementas, bet grasinimo teisinio vertinimo kriterijus, padedantis išvengti klaidos ir atriboti nuo grasinimo tam tikrą panašų elgesį. Veikos tikrumas rodo tik tai, jog veika egzistuoja objektyviai, kad ji nėra kažkieno vaizduotės rezultatas. Jeigu grasinimas netikras, tai reiškia, kad tai ne grasinimas, kad jo tiesiog nėra. Terminas „realumas“ vartojimas kaip tikrumo sinonimas apskritai būdingas baudžiamajai teisei. Realumo nustatymo reikalavimas iškeliamas visuomet, kai yra didelė klaidos tikimybė, kai asmuo netikrą reiškinį gali įsivaizduoti kaip tikrą. Pavyzdžiui, baudžiamosios teisės teorijoje yra suformuluota tariamosios ginties sąvoka, kai asmuo gynėsi ne prieš realų, t.y. tikrą, o prieš tariamą, t.y. įsivaizduojamą kėsiniimąsi. Savaivaldžiavimo normoje (BK 214 str.) taip pat skiriamas tikros ir tariamos teisės įgyvendinimas, nes dažnai pasitaiko atvejų, kai asmuo neleistinomis priemonėmis realizuoja įsivaizduojamą teisę, iš tikrųjų tokios teisės neturėdamas. Kai kalbame apie psichinę prievartą, taip pat yra didelė tikimybė, kad kažkokie žmogaus pernelyg emocionaliai išsakyti žodžiai arba atlikti veiksmai bus klaidingai interpretuoti kaip grasinimas. Šiuos samprotavimus patvirtina ir faktas, kad grasinimo tikrumo sąvoka žinoma ir JAV baudžiamajoje teisėje, kurioje susiformavo nuostata, kad tikras grasinimas (angl. *true threat*) gali būti nustatytas tik atsižvelgiant į išsakytų žodžių kontekstą ir jį būtina atskirti nuo tuščių pokalbių ir pajuokavimų [25, p. 1480]. Kita vertus, grasinimo tikrumą būtina mokėti įžvelgti ir tada, kai auka bauginama ne atvirai, bet leidžiant suprasti apie pavojingus kaltininko ketinimus. Taigi grasinimo tikrumo koncepcijos paskirtis yra, viena vertus, apsaugoti žmogų nuo nepagrįsto kaltinimo, kita vertus, užtikrinti, kad užmaskuotas pavojingas bauginamasis poveikis kitam žmogui būtų tinkamai įvertintas.

Nustatinėjant grasinimo tikrumą, negalima suabsoliutinti nei nukentėjusiojo baimės rimtumo, nei objektyvaus pagrindo bijoti. Juk grasinimas – tai ne *rezultatas* (baimė), o *procesas* (bauginimas). Jeigu grasinantysis apsiriko ir pasirinko neveiksmingą bauginimo būdą, bet jo pastangos buvo nukreiptos į šį tikslą, vis dėlto nelogiška neigti patį grasinimo faktą. *Grasinimas yra realus (tikras), kai jo išorinė išraiška atitinka grasinančiojo tyčią įbauginti*. Kitais žodžiais tariant, tam tikras žmogaus išorinis elgesys vertintinas kaip tikras grasinimas, kai šis žmogus taip elgdamasis suvokė savo elgesio pavojingą bauginamąjį pobūdį ir norėjo kelti kitam baimės jausmą. Kalbant apie grasinimo kaip vertimo priemonės realumą (tikrumą), taip pat būtina išvada, kad grasinantysis tikėjosi sukelti nukentėjusiajam tokią baimę, kurios verčiamosios jėgos pakaktų priversti nukentėjusįjį elgtis prieš savo valią. Toks požiūris į grasinimo tikrumą teoriniame lygmenyje leidžia padaryti labai svarbią išvadą: realų (tikrą) grasinimą kaip ir bet kokią nusikalstamą veiką sudaro objektyvaus ir subjektyvaus pradų vienovė. Nustatę šią vienovę arba, tiksliau kalbant, jų atitikimą, turime konstatuoti ir realaus (tikro) grasinimo buvimą. Kita vertus, psichinės prievartos vertinimo specifika pasireiškia tuo, kad būtent subjektyvaus elemento (tyčios įbauginti) nustatymas leidžia atpažinti grasinimą tam tikrame elgesyje, nes išoriškai šis elgesys (bauginimas) gali turėti be galo daug formų.

Subjektyvusis grasinimo elementas taip pat yra svarbiausias, nustatinėjant grasinimo turinį, t.y. kokiomis pasekmėmis buvo bauginama. Atsakymas į šį klausimą yra labai svarbus kvalifikuojant nusikaltimus. Pavyzdžiui, veikos kvalifikacija gali būti visiškai skirtinga atsižvelgiant į tai, ar buvo grasinama fiziniu smurtu, turto sunaikinimu ar koku nors kitu būdu, ar kaltininkas žadėjo įvykdyti grasinimą tuoj pat, ar ateityje. Tuo tarpu pats grasinimas gali būti išreikštas neapibrėžtai, kai tik tam tikras tyrimas leidžia atsakyti į klausimą, kuo buvo grasinama. Pavyzdžiui, žodžiai „aš tave sunaikinsiu“ gali būti suprasti ir kaip grasinimas nužudyti, ir kaip grasinimas sužlugdyti karjerą. Kaip tokių dviprasmiškų grasinimų vertinimo kriterijus irgi dažnai sureikšminamas nukentėjusiojo situacijos suvokimas, nes būtent jis turi daugiau galimybių objektyviai įvertinti, kuo jam grasinama. Ši pozicija taip pat grasinimo teisinį vertinimą apverčia aukštyje kojom. Nukentėjusiojo situacijos suvokimas, kaip ir jo elgesys situacijoje, yra svarbūs, bet ne lemiami. Šių aplinkybių nustatymas tik padeda atskleisti tikrąjį kal-

tininko sumanymą – kokią prasmę jis suteikė grasinimui, kokių pasekmių baimę tikėjosi sukelti. Šis sumanymas ir turėtų būti grasinimo turinio nustatymo orientyras.

Taigi, norint nustatyti grasinimo realumą (ar iš tikrųjų buvo grasinama) ir jo turinį (kokiomis pasekmėmis buvo grasinama), būtina nustatyti kaltininko tyčios turinį. Norint tai padaryti, reikia iširti tiek paties kaltinamojo ir nukentėjusiojo situacijos aiškinimą, tiek ir visas kitas objektyvias ir subjektyvias aplinkybes. Tokiomis aplinkybėmis laikytinos:

1) *Įvykio kontekstas*: ko siekė įtariamasis arba kaltinamas asmuo konkrečioje situacijoje, ar jo tikslai yra teisėti, ar taip įprasta elgtis, ar toks elgesys yra normalus, kaip jis gali būti paaiškintas atsižvelgiant į situacijos specifiką.

Vilniaus m. 2 apylinkės teisme buvo nagrinėjama baudžiamoji byla, kurioje turto prievartavimu buvo kaltinami ne kartą už įvairius nusikaltimus teisti V.Serebrianskis ir S.Slastenkovas, kurie 1996 m. rugsėjo 19 d. reketavo į Vilniaus m. Gariūnų turgų atvykusius turistus iš Latvijos. Prie sutuoktinių, atvykusių į turgų apsipirkti, priėję teisiemieji pareiškė, kad „už buvimą turguje reikia mokėti“, ir pareikalavo iš jų 100 JAV dolerių. Nukentėjusieji prašė sumažinti mokestį ir galiausiai sumokėjo reketininkams 50 JAV dolerių. Vėliau abu teisiemieji buvo sulaikyti apsaugos darbuotojų. Kaip teigė patys nukentėjusieji, teisiemieji jiems negrasino, o tik ragino paskubėti – vienas jų vis kartojė: „Greičiau“. Teismas, konstatavęs, jog iš bylos aplinkybių matyti, kad teisiemieji negrasino nukentėjusiesiems, nešantažavo ir ne-naudojo kitokios prievartos, perkvalifikavo jų veiką į vagystę ir nuteisė pagal LR BK 271 str. 2 d. (b/b Nr. 1²-56-98).

Manau, teismas, neįžvelgdamas teisiamųjų elgesyje grasinimo, tinkamai neįvertino įvykio konteksto. Absoliučiai neteisėtas reikalavimas pinigų už apsilankymą turguje jau savaime leidžia suprasti, kad tai reketas, kad nepaklusus galima laukti susidorojimo. Tai puikiai suprato nusikaltėliai, sukėlę ir pasinaudoję nukentėjusiųjų baimę ir nesaugumo jausmu. Neįžvelgęs nusikaltėlių elgesyje grasinimo, teismas turėjo juos išteisinti, nes išeina, kad nukentėjusieji tiesiog padovanojo jiems pinigus.

2) *Išorinės įvykio aplinkybės*: kiek buvo grasinančiųjų, kaip jie atrodė, koku paros metu ir kurioje vietoje tai nutiko, kas tuo metu vyko aplink, kokiais žodžiais ar veiksmais buvo grasinama, ar nusikaltėlis buvo ginkluotas, ar turėjo rankose kokius nors daiktus, skirtus kūnui sužaloti ar gyvybei atimti. Pavyzdžiui, pistoleto laikymas rankose labai sustiprina pagrindą pripažinti grasinimą realiu ir konstatuoti, kad buvo grasinama tuoj pat nužudyti ar sužaloti. Grasinimą tuoj pat panaudoti fizinį smurtą gali liudyti akivaizdus grasinančiojo agresyvumas, smurtas prieš kitus asmenis ir t.t. Pavyzdžiui, įsivaizduokime, kad grupė vaikinių sumušė ir išžagino jiems pasipriešinusią merginą, o jos draugė tai matydama nutarė nesipriešinti jiems. Nepaisant to, kad prieš ją nebuvo naudojamas fizinis smurtas ir niekas atvirai nežadėjo jo naudoti, turime konstatuoti, kad ji taip pat buvo išžaginta, grasinant jai fiziniu smurtu.

Z.Podolski Vilniaus apygardos teismo buvo nuteistas už turto prievartavimą. Jo veika pasireiškė tuo, kad jis paskambino nukentėjusiajam Č.B. į darbą ir pasakė, kad yra pasamdytas suardyti jo ir jo bendradarbės G.B. „meilės idiliją“. Už tai, kad jis nevykdytų užsakymo, teisiemasis pareikalavo 300 JAV dolerių. Jis taip pat pranešė, kad prie durų nukentėjusysis ras laišką. Šiame laiške, be instrukcijos, kaip perduoti pinigus, dar buvo įdėta moters su sužalotu veidu nuotrauka iš laikraščio. Teismas, atsižvelgęs į nukentėjusiojo reakciją į šiuos grasinimus, konstatavo, kad teisiemasis grasino panaudoti fizinį smurtą (b/b Nr. 1-82-98).

Teismas, darydamas visiškai pagrįstą išvadą apie grasinimo turinį, vis dėlto motyvacijoje nurodė, kad tai padarė atsižvelgęs į nukentėjusiojo suvokimą. O kas būtų, jei nukentėjusysis pareiškėtų, kad jis tai suprato ne kaip grasinimą panaudoti fizinį smurtą, o kaip nors kitaip? Nejaugi pasikeistų veikos kvalifikacija? Manau, grasinimo turinio įvardijimas pirmiausia turėjo remtis kaltininko tyčios atskleidimu ir tik tada nukentėjusiojo reakcija į jį.

3) *Aplinkybės, apibūdinančios kaltininko asmenybę ir jo ankstesnius santykius su nukentėjusiuoju*: kaltininko ankstesni teistumai, reputacija, informacija apie jo priklausomybę nusikalstamai grupei, ar nukentėjusysis ir kaltininkas anksčiau pažinojo vienas kitą, ar būta tarp jų turitinių ginčų, konfliktų. Pavyzdžiui, aplinkybė, kad kaltininkas anksčiau buvo sumušęs nukentėjusįjį, duoda pagrindą paskesnę grasinimą traktuoti kaip realų bei įtarti, jog grasinama buvo fiziniu susidorojimu.

4) *Kaip grasinamasis suvokė kaltininko veiksmus ir kaip jis elgėsi*. Nukentėjusysis kaip bauginamojo poveikio objektas gali atkreipti tyrimo dėmesį į tam tikras įvykio subtilybes, kurios gali būti iš pirmo žvilgsnio nepastebėtos. Nukentėjusiojo situacijos suvokimas nulemia ir

jo elgesį šioje situacijoje ir šio elgesio įvertinimas taip pat daug pasako apie grasinimo tikrumą ir jo turinį. Tačiau remtis vien tik nukentėjusiojo situacijos suvokimu negalima, nes jis gali suklysti. Negalima taip pat iš nukentėjusiojo elgesio keistumo spręsti apie grasinimo nebuvimą, nes auka, veikiama baimės ir streso, gali elgtis ne taip, kaip reikalauja aplinkybės.

1997 m. rugsėjo 30 d. Telšių raj. PK buvo iškelta baudžiamoji byla dėl turto prievartavimo. R.Karpauskas, E.Lidikauskas ir G.Ulkštinas buvo kaltinami tuo, kad, atėmę nukentėjusiajam R.G. laisvę ir grasindami fiziniu smurtu, reikalavo iš jo 2000 JAV dolerių, privertė jį skambinti draugams ir skolintis pinigų. Nukentėjusysis surinko ir jiems perdavė 180 Lt ir 500 JAV dolerių. Byla buvo nutraukta, ir vienas tokio sprendimo motyvų buvo išvada, kad nukentėjusysis nebuvo sulaikytas prieš jo valią ir kad jam nebuvo grasinama, nes jis turėjo galimybę pabėgti, kreiptis pagalbos, pasislėpti, bet to nepadarė, kai niekieno nelydymas ėjo skolintis pinigų, o paskui grįžo ir atidavė juos kaltinamiesiems. Pinigų perdavimas taip pat nebuvo pripažintas prievartiniu, nes „jis turėjo galimybę jų neduoti“ (b/b Nr. 86-1-961-97. VRM archyvas).

Bylos nutraukimo motyvacija rodo, kad praktikoje ne visada suprantama, kad psichinė prievarta – tai bauginimo procesas, siekiant sukelti aukai baimę ir palaužti jos valią. Tai, kad nukentėjusysis nepabėgo, turėdamas tokią galimybę, ir vykdė nusikaltėlių nurodymus kaip tik gali reikšti, kad bauginimas buvo efektyvus ir kad aukos psichika buvo paveikta. Reikia konstatuoti, kad bylos nutraukimo motyvacija šioje byloje netinkama. Nereikia pamiršti, kad nukentėjusiojo elgesio įvertinimas yra tik pagalbinis. Tyrimo tikslas yra kaltininko elgesys. Šia prasme labai įdomus yra teisinėje literatūroje aprašytas JAV teismų praktikos pavyzdys [21, p. 368-373].

Merylando valstijos Specialių apeliacijų teismas išnagrinėjo bylą „Valstybė prieš Ruską“ (1981 m.). Šioje byloje išžaginimu buvo kaltinamas Ruskas, kuris, susipažinęs bare su mergina, vėlai vakare paprašė jos pavežti jį iki jo namų. Nors ji jam atvirai pasakė, kad nesitikėtų po to iš jos jokio intymumo, atvažiavus jis atkakliai reikalavo užėti pas jį į namus. Kai mergina kelis kartus atsisakė, Ruskas, neatsiklausęs jos, paėmė automobilio raktelius ir toliau reikalavo užėti pas jį. Tai buvo daroma gana agresyviu tonu, todėl mergina išsigando, nežinojo ką daryti be raktelių, todėl nutarė užėti pas jį, nors, jos žodžiais tariant, jau buvo supratusi, kad geruoju tai nesibaigs. Savo namuose Ruskas, anot jos, ėmė nurenginėti ją, be to, elgėsi grėsmingai – padėjo rankas ant jos kaklo. Nors jokio skausmo nesukėlė, tai ją dar labiau išgąsdino. Reaguodama į jo ketinimus suartėti, ji ne kartą pasakė: „Ne“. Verkdamas ji paklausė: „Jei aš padarysiu, ko tu nori, ar tu mane paleisi, nenužudysi?“ Į tai Ruskas atsakė: „Taip“. Po šių žodžių ji nesipriešindama lytiškai su juo santykiavo. Nors Ruskas pateikė visai kitokią įvykio versiją, o nukentėjusioji pati pripažino, kad elgėsi keistai, nepasinaudodama įvairiomis galimybėmis pabėgti, bet prisiekusieji buvo jos pusėje ir pripažino Ruską kaltu. Šioje byloje laimėjo kaltinimo pozicija, kad nukentėjusioji lytiškai santykiavo su Rusku iš baimės būti nužudyta, o jis savo elgesiu tyčia sukėlė ir palaikė šią jos baimę.

Nors šios bylos baigtis ir susilaukė teisininkų kritikos, vis dėlto neskubėčiau abejoti šio nuosprendžio pagrįstumu. Atvirkščiai, teismo sprendimas ir jo motyvacija parodė, kad prisiekusieji įžvelgdami kaltinamojo veiksmuose prievartą, o ne gundymą (kaip siūlė gynėjas), teisingai suprato psichinės prievartos esmę. Nors išoriškai Rusko elgesys neatrodė agresyvus, jo pavojingumas išaiškėjo tinkamai įvertinus visas įvykio aplinkybes. Tarp tokių aplinkybių galima nurodyti faktus, kad anksčiau kaltininkas nepažinojo nukentėjusiosios, kad ji atvirai jam pasakė, kad nesitikėtų iš jos intymumo, kad nepaisė jos atsisakymų užėti pas jį, kad savavališkai paėmė automobilio raktelius, neleido jai išvažiuoti ir tuo privertė ją naktį nežinomame rajone jaustis nesaugiai, kad jo tonas ir reikalavimas užėti veikė ją bauginančiai, kad jis matė ir ignoravo jos baimę, kad jo teigiamas atsakymas į klausimą, ar jis ją paleis, parodė jo piktavališkumą, kad apskritai toks elgesys pažeidžia moters seksualinio apsisprendimo laisvę, yra amoralus ir absoliučiai netoleruotinas. Šios aplinkybės ir leido daryti išvadą apie psichinės prievartos buvimą konkrečioje situacijoje, o visą veiką pripažinti išžaginimu.

Išvados

1. Įvardijant pavojingą psichinį poveikį kitam asmeniui, psichinės prievartos sąvoka vartotina tada, kai norima pabrėžti, kad nusikaltimas gali būti padarytas, panaudojant įvairaus turinio ir būdų grasinimus, apie kurių pavojingumą galima spręsti tik įvertinus visas bylos

aplinkybes. Kai įstatyme norima konkretizuoti psichinės prievartos rūšis, būdingas tam tikram nusikaltimui, pageidautina vartoti grasinimo sąvoką.

2. Psichinė prievarta gali būti apibrėžta kaip pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti (bauginant), kad dėl tolesnių grasinančiojo veiksmų ar neveikimo atsiras tam tikros neigiamos pasekmės. Pripažįstant veiką psichine prievarta, būtina turėti galvoje, kad ji gali būti išreikšta ne vien tik žodžiu ar raštu, bet įvairiais kitais bauginamojo pobūdžio atvirais ir užmaskuotais būdais.

3. Išorinį psichinio bauginamojo poveikio pasireiškimą dažnai sunku įvertinti ir būtina patikrinti, ar tai iš tikrųjų grasinimas. Todėl baudžiamojoje teisėje susiformavo nuostata, kad juridinę reikšmę turi tik realūs grasinimai. Grasinimo realumas gali būti suprastas dviem prasmėmis: kaip jo įgyvendinamumas ir kaip jo tikrumas. Grasinimo įgyvendinamumas laikytinas fakultatyviniu grasinimo požymiu, kurio nustatymas yra būtinas ne visais, o tik įstatymo numatytais atvejais. Tuo tarpu grasinimo tikrumą būtina nustatyti visada.

4. Dėl psichinės prievartos išorinio pasireiškimą galimos įvairovės ir užmaskuotų būdų pagrindiniu jos teisinio vertinimo kriterijumi laikytinas kaltininko tyčios turinys, kurio atskleidimas leidžia spręsti apie grasinimo realumą (tikrumą) ir jo turinį. Grasinimas yra realus (tikras), kai jo išorinė išraiška atitinka grasinančiojo tyčią įbauginti. Grasinimo rūšis (jo turinys) taip pat turi būti nustatoma remiantis tuo, kokių pasekmių baimę tikėjosi sukelti grasinantysis kitam žmogui.

LITERATŪRA

1. Гаухман Л.Д. Борьба с насильственными преступлениями. – Москва, 1969.
2. Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовному праву. – Омск, 1978.
3. Fedosiuk O. Šantažas užsienio ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje // Teisės problemos. 1998. Nr. 3-4.
4. V.Stankevičius. Baudžiamoji teisė. Paskaitos. – Kaunas, 1925.
5. Уголовное уложение 22 марта 1903 г. / Под изд. Н.С.Таганцева. – Рига, 1922.
6. Костров Г., Хадисов Г. Спорные вопросы квалификации вымогательства // Правовое регулирование общественных отношений. – Махачкала, 1983.
7. Psichologijos žodynas. – Vilnius, 1993.
8. Листь Ф. Учебник уголовного права. Особенная часть. – Москва, 1905.
9. Неклюдов Н.А. Руководство к Особенной части русского уголовного права. Т.2. Преступления и проступки против собственности. – С-Петербург, 1876.
10. Williams C. Textbook of Criminal Law. – London, 1978.
11. Seago P. Criminal Law. Second edition. – London, 1985.
12. Sotvarienė R. Prieš žinomą bendrovę – psichologinė agresija // Lietuvos rytas. 2000 m. gruodžio 16 d. Nr. 295.
13. Матышевский П.С. Ответственность за преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения. – Москва, 1964.
14. Ляпунов Ю. Ответственность за вымогательство // Социалистическая законность. 1989. No. 6.
15. Иванов Н. Уголовная ответственность за вымогательство // Советская юстиция. 1989. No. 10.
16. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 2 knyga. – Vilnius, 2000.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus įstatymų dėl baudžiamosios atsakomybės už turto prievartavimą taikymo teismų praktikos apibendrinimas // Teismų praktika. 1996. Nr. 3-4.
18. Владимиров В.А. Квалификация преступлений против личной собственности. – Москва, 1968.
19. Гаухман Л.Д., Максимов С.В. Ответственность за преступления против собственности. – Москва, 1997.
20. Советское уголовное право. Особенная часть. – Москва, 1988.
21. Kadish Sanford H., Schulhofer S. J. Criminal law and its processes. Cases and materials. – Boston, Toronto, London, 1989.
22. Dabartinis Lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius, 1993.
23. V.Stankevičius. Baudžiamoji teisė. Paskaitos. – Kaunas, 1925.
24. Познышев С.В. Особенная часть русского уголовного права. – Москва, 1909.
25. Black's Law Dictionary. Sixth Edition. – St. Paul, Minn. 1990.

The Notion of Mental Violence in Criminal Law

Dr. Oleg Fedosiuk

Law University of Lithuania

SUMMARY

The questions related to the mental violence are very actual both in theory of criminal law and in practice of justice. The author of the article tries to determine the place of the mental violence in the net of related notions of criminal law such as threat, frightening, terrorizing, blackmail and other, also deals with the main ways of prohibition of the mental violence by Criminal code. In this aspect, the author distinguishes the mental violence as a separate crime (delicta sui generis) and as means of compulsion. As delictum sui generis only the most dangerous kinds of threat are prohibited by

criminal law, while the punishability of mental violence as means of compulsion depends on the aims seeking by the user of coercion. These aims are very important criteria solving the problem of danger and need to criminalize certain kinds of mental influence upon a victim.

Trying to expose the conception of mental violence, the author offers to regard it as the unity of outside and inside elements of criminal conduct. He also gives his own definition of mental violence as intentional dangerous mental influence upon a victim trying to frighten him at the negative consequences that will be caused by subsequent action or inaction of the violator. The main aspects of outside part of mental violence are the frightening influence upon a victim, danger and diversity of the ways it can be manifested. The inside part of mental violence must be expressed by intent to frighten a victim. This is the most important criteria to identify some kind of action as mental violence.

The special notice is taken in the article to the essential aspects of legal appraisal of mental violence. This process always manifests itself by necessity to answer if the threat was real and what kind of threat it was. The author throws light on various theories of „reality of threat” and comes to the conclusion that the dominating method of appraisal of the threat from the position of the victim’s comprehension cannot be regarded as optimum theoretical decision. This method contradicts with the principle of incrimination based on the inside (subjective) part of a criminal act. The author upholds the position that the questions, if the threat is real and what kind of threat it is, can be properly solved only from the content of intent of the violator. To substantiate the given proposals the author refers to both the theoretical literature and the materials of criminal cases including the sentences of courts in force.

